

Munich Personal RePEc Archive

Higher education's challenges and trends in the context of globalization(literature review)

Hălăngescu, Constantin I.

"Alexandru Ioan Cuza" University - Iasi, Romania - Faculty of
Economics and Business Administration - Doctoral School of
Economics

9 September 2011

Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/33269/>
MPRA Paper No. 33269, posted 10 Sep 2011 06:32 UTC

PROVOCĂRI ȘI TENDINȚE ALE ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII ¹

HĂLĂNGESCU CONSTANTIN

PhD Student, Faculty of Economics and Business Administration
"Alexandru Ioan Cuza" University of Iasi
Bd. Carol I No. 22, 700505, Iași, România
Phone +40 0744.55.84.64
constantin.halangescu@uaic.ro

Abstract

Această lucrare analizează câteva aspecte ale dezbaterilor actuale despre ceea ce Universitatea secolului XXI reprezintă în contextul societății globalizate, cu accente deosebite pe conceptele, perspectivele și tendințele care intervin la nivel mondial. Învățământul superior se confruntă cu nevoile presante ale societății în schimbare și de aici nevoia de adaptare continuă prin adoptarea de noi și noi metode de a face față procesului ireversibil al internaționalității și globalizării. În tranziția de la o societate industrială la una bazată pe cunoaștere, învățământul superior are un rol major. Această literatură de cercetare caută să examineze relația dintre globalizare și universitate, transnaționalizarea prin internaționalizare a învățământului superior, așa cum sunt ele percepute de cercetătorii din domeniu.

Keywords

globalizare, internaționalizare, învățământ superior, regionalizare, glocalizare, societate bazată pe cunoaștere, EMG, TNA

Introducere

Chiar de la apariția ei, sintagma **societate bazată pe cunoaștere** a fost menită să inducă la realizarea celei mai focusate revoluții la nivel planetar: transformarea globală a lumii din perspectiva dezvoltării durabile. Cum este de

¹ Cercetările au fost finanțate din Fondul Social European de către Autoritatea de Management pentru Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013 [proiect POSDRU/CPP 107/DMI 1.5/S/78342].

prevăzut, educația și în particular învățământul superior sunt chemate nu numai să reacționeze față de aceste tendințe de globalizare, ci dimpotrivă să joace un rol hotărâtor în dezvoltarea unor societăți viitoare dezirabile, inducând transformări calitative de natură să conserve identitatea diversă a comunităților, dar și toleranța bazată pe comunicare, cunoaștere și înțelegere a intereselor fiecărui participant la acest proces.

Pendulând între concepțiile neo-liberale și tradițiile academice istorice, adaptându-se invariabil la schimbările impuse de noile realități socio-economice globale, sub amprenta multiculturalității și a interacțiunilor dintre legislații, strategii, viziuni și tendințele macro-structurale, învățământul superior internațional a dezvoltat paradigme noi și concepte care au reclamat mii de abordări în literatura de specialitate, cu rezultate ale cercetărilor aproape imposibil de cuantificat în numărul de pagini tipărite sau byti.

Scopul acestei analize sistematice este de a explora natura relațiilor învățământului superior (HE) și a universității cu globalizarea, într-un context internațional, regional și local. Obiectivele sunt: colectarea sistematică, documentarea, examinarea și analiza critică interrelaționată între reprezentanții de seamă ai acestei problematice în literatura de specialitate, de a identifica eventualele lacune și poziționarea ideilor personale și a observațiilor pentru continuarea cercetărilor ulterioare în acest domeniu.

Fără pretenția de a dezbate într-un registru larg acest subiect (de altfel extrem de vast în esența lui), am încercat doar să realizez o sumară *radiografie* a impactului pe care procesul bidirecțional *globalizare-internaționalizare* (indiferent cum este perceput de literatura de specialitate - americanizare, europenizare, omogenizare prin diversificare, westernizare, etc) îl are la nivelul învățământului superior. Analiza *metamorfozei învățământului superior între globalizare și internaționalizare*, va avea în vedere, prin corelații ale opiniilor unora dintre cei mai buni specialiști, despre viziunea asupra învățământului superior ca prioritate globală, transformările de la care educația secolului XXI nu poate face rabat în orizontul trihotomiei sinergice dintre regionalizare, glocalizare și internaționalizare. Ca urmare, abordarea ce urmează va surprinde aspecte ale rolului universității în fața provocărilor globalizării, considerații pe marginea problematicei învățământului superior ca prioritate globală, parcursul *university-multiversity* prin componenta *glocality* și, desigur considerațiile personale și concluziile.

2.1. Rolul Universității în fața provocărilor globalizării

De-a lungul istoriei, universitățile și-au schimbat rolurile lor și funcționează într-o adaptare continuă la diferite contexte ale societății, nu fără anumite conflicte și rezistențe. Noile provocări care apar în societatea noastră globală conduc la regândirea de noi misiuni pentru universități și legăturile lor cu restul societății. Pentru a face față noilor provocări, universitatea ar trebui să fie un spațiu de gândire, de reflecție și de acțiune, angajat la provocările locale și globale, deschis pentru public și cooperarea cu alte universități pe o scară globală (Lobera et Escrigas, 2010).

Așa cum observa renumitul cercetător Altbach (2010), rolul strategic al învățământului superior este de a căuta soluții la provocările și oportunitățile inerente globalizării (sănătate, energie, securitate alimentară, mediu și dialog intercultural) iar apariția universităților cu adevărat globale, care nu intenționează doar să concureze la nivel mondial în *bursa resurselor* (profesori, cercetători, studenți, infrastructură) nu este decât un răspuns la agresivitatea economiilor emergente care au generat interdependențe asimetrice în metamorfoza paradigmelor academice. În aceeași ordine de idei, Mayor-Zaragoza (2010) constată că adaptarea la fluxurile financiare, comerciale, ale serviciilor și ideilor dincolo de granițele naționale, a condus la o masificare exponențială (mai ales după 1960) grefată pe evoluția halucinantă a tehnologiei informațiilor și a noilor media (ideea este susținută și de Laredo, 2007; Marginson, 2007; Guri-Rosenblit et al., 2007; Epstein et al., 2007; Deem et al., 2008)

Astăzi, indiferent de paradigmele adoptate (*research, business, anreperenorial, open university* etc.) universitățile sunt chemate să îndeplinească tot mai multe roluri cu cât mai puține resurse, consideră Marginson (2006). El merge mai departe și afirmă că, deși adesea sunt în conflict cu societatea în ceea ce privește misiunea și rolurile (conflicte ideologice și politici structurale), universitățile vizează legături directe, intrinseci, pe termen lung pentru economie și pentru nevoile practice ale societății iar valoarea și recompensarea le sunt oferite academic & instituțional pe bază de productivitate în cercetare. În acord cu aceasta, specialiștii consideră că universitățile, devenite incubatoare de cercetare și formare, furnizează competențe necesare pentru un număr tot mai mare de noi profesii care necesită cunoștințe și abilități sofisticate dar în maniera *equal opportunity* (prin burse, programe de împrumut, PPP etc) (Gidley et al. 2010, Svenson et Wilhborg, 2010).

Prin anii 1990, o schimbare destul de subtilă a avut loc la nivel mondial, prin care „rolurile naționale anterioare și culturale” ale învățământului superior erau eclipsat de „rațiunea economică” (Gidley et al., 2010). Jeroen Huisman și Van der Wende (2008) subliniază faptul că, în ciuda rezistenței inițiale și criticilor aduse învățământului superior din această perspectivă, motivația economică s-a intensificat și prin apariția TIC și a noilor media. Aceasta a făcut ca globalizarea acestui sector, de facto, să stimuleze mobilitatea (studenți, cadre universitare și idei), cu efectul neașteptat de a permite noi perspective în diversitatea sistemelor de învățământ superior (Lunt, 2008), care concurează real prin cercetare economia bazată pe cunoaștere pentru a preveni "exodul de creiere" (Huisman et Wende, 2004), pentru a promova "brain gain-ul", și chiar pentru a încuraja "brain train-ul" (Kenway et Fahey, 2009) dar și fluxurile globale de talent (Welch et Zhen, 2008).

Sumarizat, literatura de specialitate este unanim de acord că în condițiile globalizării, Universitatea este solicitată să prezinte cercetări științifice recunoscute „în prima linie” (Mohrman et al., 2008), absolvenți care sunt preferați de firme în pozițiile cheie (Mok et We, 2008; Rivza et Teichler, 2008), capacități de a oferi consultanță specializată în chestiuni cruciale ale tehnologiei, economiei, administrației, sănătății, mediului, politicii și interpretări și viziuni de referință majoră în sfera culturii (Nayyar, 2010; UNESCO Communique, 2009).

Care este noul rol/profil al Universității în condițiile globalizării? Este întrebarea la care zeci de specialiști caută răspunsuri, însă general se poate afirma că o Universitate își atinge misiunea dacă preferă programarea de sine, pe termen mediu și lung (Paulsen et al., 2010), simplei adaptări la contexte (Vught, 2009; Teichler, 2006); dacă folosește autonomia și libertatea academică ca instrument inovativ (Abdullahi, 2010; Altbach et. al., 2009; Yazmin, 2008; Romo de la Rosa, 2008), dacă pledează pentru raționalizarea unui sistem caduc, în locul acomodării cu acesta (Stromquist et al., 2007); dacă preferă un profil cert (research, teaching, services, business etc.), celui confuz-difuz a unui mix neperformant (Abdullahi, 2010; Lee, 2008), dacă combină caracterul accesibil/deschis al intrării candidaților cu caracterul selectiv-exigent al ieșirii (Moja, 2010; Deem, 2008), dacă echilibrează în curriculum: transmiterea de cunoștințe și inovația, formarea și informarea, cunoașterea și aplicarea, științele și viziunile (Svensson et Whilborg, 2010); dacă adoptă o guvernare deschisă și participativă (Jones et Oleksiyenko, 2010) și un management concentrat asupra rezultatelor (Soderqvist, M. 2007); dacă asigură un climat deschis și critic, capabil să motiveze profesorii și studenții (Cunningham, 2009).

În SUA, raportul *The Future of Higher Education* (2006), organizat în jurul noțiunilor de *accesibilitate*, *abordabilitate*, *responsabilitate*, raport ce rămâne un document de referință pentru universitățile de peste tot, conduse responsabil, se decelează 4 obiective, „intensificarea cercetării” și „menținerea competitivității tehnologice”, „eficiența învățământului superior”, „îmbinarea justiției sociale cu o knowledge society”, „auto-critica nereglementată” ce rămân crucial-cardinale pentru universitatea secolului XXI (Marginson, 2006).

2.2. Învățământul superior - prioritate globală

Ca rezultat al legăturilor de interdependență, cvasirelaționalitatea lumii de astăzi a condus la un sistem global/globalizat în care relațiile sociale, economice, politice și culturale descoperă un sistem pentru care fluxurile transnaționale desființează orice graniță (Epstein et al. 2007;). Efectele negative sau pozitive, descoperite, argumentate, dezbătute în disputa *hiperglobaliști vs. antiglobaliști* revelează unanim nevoia de educație și formare ca dimensiune internațională. Educația globală contemporană urmărește să formeze oamenii în spiritul unei justiții sociale și a dezvoltării durabile, vizează conturarea unei dimensiuni globale și a unei perspective holistice în educație pentru înțelegerea realităților complexe dar mai ales în dezvoltarea de valori, atitudini cunoștințe și abilități (*learning to be, learning to know, learning to do and learning to live together*) care să permită tuturor accesul la noile provocări., așa cum observa Baker (2006).

Trebuie totuși specificat că durabilitatea acestor procese are un numitor comun receptat în limite de *cauză* și *efect*: transformarea prin educație (Altbach, 2010; Deem, 2008). De aceea problema educației și a învățământului superior (în care componenta cercetării are un rol definitoriu) ca prioritate globală (*„internationalization is changing the world of education and globalization is changing the world of*

internationalization”- Knight, 2008) este unanim recunoscută. În actuala eră a globalizării, modelarea și redefinirea învățământului superior este definită de noi tendințe: masificare, internaționalizare, educație transnațională prin mobilități, educație pe tot parcursul vieții și la distanță prin e-learning, clasificări și ranking-uri internaționale, asigurarea calității, legătura universitate-industrie-mediul privat, noi abordări ale guvernantei, libertății și gestiunii academice, exodul de creiere și marketizarea/privatizarea, etc. Fiecare dintre aceste provocări par “atentate” la valorile tradiționale dar ele, sub presiunea atractivității, competitivității și modernizării, redefinesc modul în care universitatea secolului XXI poate servi individul și societatea.

Literatura de specialitate a acreditat sintagma Emerging Global Model (EGM) (Mohrman et al. 2008; Jones, 2008; Deem, 2008) când se vorbește despre noua provocare a învățământului în secolul XXI, ale cărei caracteristici (misiunea globală, cercetarea intensivă, noi roluri pentru profesori, fondurile diversificate, recrutarea la nivel mondial, creșterea complexității, noi relații cu guvernele și industria, colaborarea cu instituții similare la nivel mondial prin parteneriate diverse, cf. Mohrman et al., 2008) definesc noi direcții într-o abordare integrată, conturează un **matrix** pentru globalizare și internaționalizare în învățământul superior (Guri-Rosenblit et al., 2007) fără a pierde din vedere dimensiunile locale și naționale, așa cum sugerează Welch et Zhen (2008).

Unii cercetători aplaudă conceptul de EGM ca profil definitoriu al învățământului superior al secolului XXI, susținând că “*astfel de universități și institute de cercetare de top la nivel mondial*” sunt esențiale pentru “*dezvoltarea globală economică și socială*” (Mohrman et al., 2008). Cu toate acestea, alți cercetători ridică noi întrebări cu privire la impactul unei astfel de concentrări de resurse de învățământ superior mai largi în Europa și Asia (Deem et al., 2008). Aproape de aceștia sunt analistul OCDE Jaana Puukka și colaboratorul ei, Francisco Marmolejo, care susțin că “*mai noua misiune a instituțiilor de învățământ superior, adesea caracterizat ca o sarcină terțiară, pot fi cel mai bine mobilizate în cadrul regiunilor*” (Puukka et Marmolejo, 2008).

Internaționalizarea și globalizarea sunt forțe suplimentare cu influență critică asupra dezvoltării EGM. Poate cea mai importantă forță în cadrul modelului, care se perpetuează, este accentul deosebit de pertinent asupra interacțiunii între universitățile internaționale dincolo de frontierele naționale. În timp ce multe instituții privesc dincolo de frontierele lor, instituțiile de EGM operează adesea în afara controlului statului-națiune, ceea ce conduce la noi dileme politice pentru guvernele naționale (Mohrman et al., 2008). Opiniile cercetătorilor variază și în acest punct, întrucât, există voci care susțin că universitățile, ca agenți proactivi și incontestabili ai globalizării, dar și reale instrumente de influență la nivel spațial al internaționalizării, modelul EGM nu se autoizolează prin cuprinderea doar a unora dintre aceste instituții, întrucât produce invariabil capital intelectual impus, în definitiv, de societatea bazată pe cunoaștere, la care învățământul superior contribuie în integralitatea lui (Guri-Rosenblit et al., 2007; Laredo, 2007).

De fapt, Altbach (2007) afirmă că este esențial ca națiunile să aibă cel puțin o universitate conectată la dezbaterile internaționale, științe și burse, proiecte de cercetare într-unul sau mai multe domenii relevante pentru dezvoltarea la nivel național. Fără astfel de conexiuni, națiunile sunt în imposibilitatea de a participa la sistemul de cunoaștere creat național, cu destinație globală. Astfel de universități - instituții mozaic sau multiversity - au diferite abordări, concentrându-se pe priorități foarte diferite.

Alți analiști adoptă poziții mai puțin "dramatice", susținând importanța continuă a statului-națiune, dar recunoscând, în același timp, rolul tot mai mare al organizațiilor regionale și al intercolaborărilor regional-transnaționale (Jones, 2008; Baker, 2007).

2.3. De la *university* la *multiversity* prin *glocality*

Dezvoltarea economică inegală cu consecințe asimetrice în peisajul academic mondial a condus la o mobilitate socială marcată de variații și diversitate, disparități între sistemele educaționale și de aceea **mediul academic mondial este chemat nu doar să răspundă la schimbări dar să și inițieze schimbări.**

Externalizarea beneficiilor prin internalizarea costurilor au re proiectat funcțiile educației universitare și deși uneori învățământul superior este perceput ca marfă ce trebuie tranzacționată, trebuie subliniat că peisajul internațional academic (Transnational Higher Education - TNE), în societatea secolului XXI este propulsat și gravitează în jurul paradigmatelor de internaționalizare, americanizare, europenizare și globalizare (Deem, 2008).

Recunoașterea calificărilor, asigurarea calității, relaționarea cercetare aplicată-cercetare de bază prin parteneriate cu marile consorții industriale, circulația transfrontalieră a studenților și programelor de studii, utilizarea limbii engleze ca *lingua franca* pentru comunicarea științifică, multiculturalismul și omogenizarea, recompun mozaicul vocației Universității în epoca post-industrializării, a erei informaționale și a globalizării. Parcursul Academiei lui Platon de la *magistrorum Universitas et scholarium* (comunitatea de profesori și studenți) până la multiversity, open university și e-learning a cunoscut reacțiile și transformările humboldtiene sau ale cardinalului Newman, în secolul al XIX-lea, care au rămas definatorii structural (Krücken et al., 2007).

Aceste schimbări au condus adesea la conflicte între noile realități, valorile și etosul unei universități, unii specialiști considerând că există un pericol crescut de conflict de interese între exercitarea misiunii tradiționale a universităților și „comercializarea” sa. Compartimentarea managerială a universităților prin adaptarea la noile provocări dar mai ales la explozia multibenefică a sectorului TIC, prin eliminarea nevoii de proximitate spațio-temporală, a condus la supraspecializări funcționale în care **glocalizarea și regionalizarea concurează internaționalizarea** (Peters, 2007).

Conceptul de "multiversity" merge înapoi la Cartea lui Clark Kerr *The Uses of the University* (1963), care a subliniat ideea că o comunitate de oameni de știință

dedicați ideii de cercetare, incetase să mai existe. Kerr a argumentat că trăsăturile universității moderne au fost să intervină puternic în fenomenele diferențierii și al eterogenității (cf. Krücken et al., 2007).

Multiversity are unele provocări legate de contextul actual al cunoașterii. Compartimentarea universității a fost însoțită de o supraspecializare a cunoașterii. După cum a menționat Morin (1999), există o nepotrivire între ce în ce mai mare între "cunoașterea discordantă", "feliată", "integrată în discipline diverse", și problemele care devin "din ce în ce multidisciplinare, trans-dimensionale, transnațională, globală și planetare" (cf. Deem, 2008).

În societatea bazată pe cunoaștere în curs de dezvoltare, granițele dintre discipline sunt neclare, iar omenirea trebuie să facă dină față unei problematice ce în ce mai complexe. Universitățile de azi pot contribui la o critică sistematică și proactivă, dar li să răspundă unor cerințe interrelaționate între cunoștințe, informații și ideologie (Yepes, 2009; Guri-Rosenblit et. al., 2007). O dinamică cheie este cea ce locale-globale; cosmopolitismului apare atunci când contextelor locale de interpretare sunt transformate în lumina întâlnirii cu globale (Mohrman et. al., 2008). Universitățile sunt situate într-un spațiu care nu este nici la nivel mondial, nici național, în care ele implică interacțiunea dintre cele două. Prin urmare, ele pot fi văzute ca având un rol deosebit de important să joace în calitate de agenți cosmopolit de schimbare socială (Delanty, 2008). Ele sunt într-adevăr actori globali, în sensul folosit de Robertson (1995). Ele încorporează localitate în procesele de globalizare și globalizarea în contextul local (Puukka et Marmolejo, 2008). Astfel, una din provocările de universitate astăzi este de a dezvolta rolul lor ca o multiversity "glocal", prin crearea de noi legături între diferite discipline, între diferitele tipuri de cunoștințe, între realități globale și locale, deschis pentru public și cooperarea cu alte universități pe un context glocal (Altbach, 2010).

Universitățile sunt bine poziționate pentru a ajuta să facă față provocărilor locale și globale asupra dezvoltării umane și sociale. Rolul lor trebuie să fie re-orientat spre provocări umane și sociale, dincolo de paradigma "turnului de fildeș" sau "universitate orientată spre piață" (Abdulahi, 2010; Lee, 2008). Provocări, cum ar fi pacea, durabilitatea și a dialogului intercultural trebuie să fie prezente în activitățile lor de bază. În scopul de a face acest lucru, universitatea ar trebui să fie un spațiu de gândire, de reflecție și de acțiune, angajamentul de a problemelor locale și globale; ar trebui să fie deschis publicului și să coopereze în rețea cu alte universități pe o scară globală. Acest lucru necesită deschide portile pentru un dialog cu toate sectoarele sociale (Svensson et Whilborg, 2010; Moja, 2010; Deem, 2008).

Și după cum se știe, economia/societatea bazată pe cunoaștere dezvoltă ultrarapid la nivel global și în cele mai multe dintre națiunile dezvoltate socio-economic, avuția națională care depinde acum mai mult de educație decât de resursele naturale (Jones et Oleksiyenko, 2010; Moja, 2010; Paulsen et al., 2010). Ritmurile internaționalizării învățământului superior sunt răspunsuri interactive la impactul globalizării iar aceste răspunsuri pendulează între economie, eficiență și eficacitate, o **schemă 3E** care polarizează axiologic spațiul academic mondial între SUA, Asia-

Pacific și Europa (Abdullahi, 2010; Altbach et. al., 2009; Yazmin, 2008; Romo de la Rosa, 2008).

Dar relația global-local nu este deloc una dezavantajoasă, întrucât universitățile transplantează contextului local ceea ce acumulează prin experiența globală (Lobera et Escrigas, 2010). Ele sunt situate într-un spațiu care nu se definește strict național sau mondial dar care le implică pe amândouă. De aceea, în contextul globalizării, cea mai mare provocare a instituțiilor de învățământ superior este cea de a conserva, dezvolta, eficientiza rolul lor ca o *glocal multiversity* (Vught, 2009), prin redefinirea lui **homo academicus** (Stromquist et al., 2007) într-un **mundus academicus**, în care noile tehnologii cu mixul de oportunități pe care îl oferă, creează noi paradigme de învățare/cercetare, re-definește *turnul de fildeș* al universităților ca agent pro-activ la nivel glocal în condițiile și strategiile de *inputs* și *outpus* ale **knowlegde based society**.

3. Considerații finale

În societatea globală a contemporaneității, experiem lupta acerbă a națiunilor lumii în lupta pentru un pragmatism centrat pe *orizontul* posibilităților de evoluție a umanității. În orizontul deschis de dihotomia globalizării (acțiune și pe verticală și pe orizontală), ceea ce este important este capacitatea de a înțelege organizarea în context, de a imprima noi direcții de evoluție și de a le face convingătoare pentru ceilalți. Dar organizarea este nu doar eficientă, ci și durabilă, nu doar existentă, ci și competitivă, iar educația, ca principalul sistem al celei mai importante resurse planetare - omul, este punctul de convergență suprem al globalizării, în care unitatea și diversitatea sunt re-așezate într-o relație/reciprocitate dinamică.

Fuziunea sintetizatoare și completivă a educației și cercetării în mediul coagulant al *universalului*, generează astăzi nu numai *high volume*, ci și *high value* care să conducă la îmbunătățirea calității generale a vieții umane și doar în acest context, internaționalizarea, americanizarea, europenizarea învățământului superior pot fi explicate.

Rolul important al universității, în secolul în care religia fundamentală pendulează între globalizare și dezvoltare durabilă, este perpetuu conturat de viziuni sinoptice proiectate în contextul internaționalizării, în care *competiția, eficiența și performanța* sunt unicele criterii ce pot oferi perspectiva unui viitor asigurat.

Condiție și efect al globalizării, internaționalizarea învățământului superior într-o lume cvasi-interdependentă a creat fie *națiuni-magnet de cercetare și performanță* (SUA), fie *lecții de excelență* (Japonia) sau *miracole* (precum în China) sau „*inițiatiive regionale de relevanță globală*” (Procesul Bologna în Europa tradițiilor și a valorilor educației). Reformele sistemelor de învățământ superior la nivel regional, național, instituțional sunt piesele puzzle-ului relației dintre globalizare și internaționalizare, iar rolul crucial al acestora în dezvoltarea societății umane este unanim recunoscut.

În ultimii zece ani, toate țările avansate au adoptat strategii de internaționalizare a învățământului superior, cu obiective asumate și implicații care depășesc cu mult sectorul educației. Economia bazată pe cunoaștere reclamă inovație; teoriile moderne de management pun accentul pe rezultate, prin intermediul cărora se va evalua și în viitor succesul instituțiilor; forța globalizării va continua să intensifice presiunile pentru internaționalizarea educației în locurile unde astăzi este sporadică și deficitară; declinul populației tinere crește competiția pentru studenți și cercetători. Toate aceste tendințe vor influența în continuare evoluțiile din cadrul învățământului superior. Astfel, accentul pe extinderea participării va reclama dezvoltarea mai accentuată a instituțiilor și formelor mai diversificate pentru realizarea creșterii economice (e-university, open university, multiversity, etc). Procesul globalizării va pune accentul pe abilitățile absolvenților în profesii supertehnologizate, care necesită cunoașterea de limbi straine dar și sensibilitatea la diferitele culturi naționale, ceea ce va intensifica internaționalizarea.

În condițiile diversificării și flexibilizării învățământului superior, se impun o serie de priorități care au impact direct asupra calității: sporirea numărului de furnizori publici și privați de educație, creșterea mobilității internaționale (*brain drain, brain gain, brain train*) și a formelor diverse de învățământ superior transfrontalier, sisteme eficiente de asigurare a calității, etc.

Provocarea cea mai importantă se referă la extinderea cooperării pentru dezvoltarea sistemelor de evaluare a calității predării, învățării și cercetării. Constatăm, din păcate, că toate țările în curs de dezvoltare se confruntă cu o externalizare a beneficiilor și o internalizare a costurilor datorită exodului de materie cenușie. S-ar putea spune că decalajul din ce în ce mai accentuat între cei avuți și cei săraci se transformă într-un decalaj între cei educați și cei needucați. Este absolut necesară reconsiderarea condițiilor trecerii de la „brain drain” la „brain circulation” pentru care guvernele statelor sunt responsabile să încurajeze și să motiveze prin măsuri concrete revenirea în țara de origine a celor care câștigă experiența profesională a țărilor dezvoltate.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Abdullahi, Sadiq A., Rethinking Global Education in the Twenty-first Century, în *Globalisation, Comparative Education and Policy Research*, vol. 12, part 1, 2010, pp. 23-34, disponibil online la <http://www.springerlink.com/content/h06658716047525t/fulltext.pdf> (accesat la 2 octombrie 2010).
2. Altbach, P. G, Reisberg L. și Rumbley L. E., Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution. A Report Prepared for the UNESCO 2009 World Conference on Higher Education, UNESCO, Paris, 2009, disponibil online la <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001831/183168e.pdf> (accesat la 25 septembrie 2010).
3. Altbach, Philip G., The complex roles of universities in the period of globalization, în *Higher Education in the World 3: New Challenges and Emerging Roles for Human and Social Development*, Palgrave MacMillan, 2010, pp. 5-14, disponibil online la <http://upcommons.upc.edu/revistes/bitstream/2099/8111/1/altbach.pdf> (accesat la 25 septembrie 2010)
4. Baker, D. (2007a) 'Mass Higher Education and the Super Research University: Symbiotic Trends and Future Scenarios', in *Graduate Education 2020*, Washington, DC: Council of Graduate Schools.
5. Baker, D., Mass Higher Education and the Super Research University: A Symbiotic Relationship, în *International Higher Education*, nr. 49, 2007, pp. 9–10, disponibil online la http://www.bc.edu/bc_org/avp/soe/cihe/newsletter/Number49/p9_Baker.htm (accesat la 24 septembrie 2010).
6. Bawden, Richard, The educative purpose of higher education for human and social development in the context of globalization, în *Higher Education in the World 3: New Challenges and Emerging Roles for Human and Social Development*, Palgrave MacMillan, 2010, pp. 65-73, disponibil online la <http://upcommons.upc.edu/revistes/bitstream/2099/8112/1/bawden.pdf> (accesat la 27 septembrie 2010).
7. Deem, R., K Mok. H., și Lucas L., Transforming higher education in whose image? Exploring the concept of the 'world-class' university in Europe and Asia, în *Higher Education Policy*, vol. 21(1), 2008, pp. 83–97, disponibil online la <http://www.palgrave-journals.com/hep/journal/v21/n1/full/8300179a.html>, (accesat la 28 septembrie 2010).
8. Deem, Rosemary , Producing and Re/producing the Global University in the 21st Century: Researcher Perspectives and Policy Consequences, în *Higher Education Policy*, nr. 21, 2008, pp. 439-456, disponibil online la http://www.palgrave-journals.com/hep/journal/v21/n4/full/hep_200818a.html (accesat la 24 septembrie 2010).

9. Epstein, D., Boden, R., Deem, R. și Brown, P., 'Geographies of Knowledge; Geometries of Power, ESRC Seminar Series', School of Social Sciences, Cardiff University, 2006–2007, disponibil online la <http://www.cardiff.ac.uk/socsi/newsandevents/events/geographiesofknowledge/index.html> (accesat la 25 septembrie 2010).
10. Gidley, Jennifer M., Hampson, Gary P., Wheeler, Leone și Bereded-Samuel, Elleni, 'From Access to Success: An Integrated Approach to Quality Higher Education Informed by Social Inclusion Theory and Practice', în *Higher Education Policy*, nr. 23, 2010, pp. 123–147, disponibil online la <http://www.palgravejournals.com/hep/journal/v23/n1/full/hep200924a.html> (accesat la 23 septembrie 2010).
11. Guri-Rosenblit, S., Šebková, H. și Teichler, U., 'Massification and diversity of Higher Education Systems: Interplay of complex dimensions', în *Higher Education Policy*, nr. 20(4), 2007, pp. 373–389, disponibil online la http://www.palgravejournals.com/hep/journal/v20/n4/full/830015_8a.html (accesat 27 septembrie 2010).
12. Hudzik, John K. și Stohl, Michael 'Modelling Assessment of Outcomes and Impacts from Internationalisation', apud Hans de Wit (Ed.), *Measuring the Success of the Internationalisation of Higher Education*. EAIE Occasional Paper 22. European Association for International Education, Amsterdam, 2009.
13. Jones, Glen A., 'Can Provincial Universities be Global Institutions? Rethinking the Institution as the Unit of Analysis in the Study of Globalization and Higher Education', în *Higher Education Policy*, nr. 21(1), 2008, disponibil online la <http://www.palgrave-journals.com/hep/journal/v21/n4/full/hep200817a.html> (accesat la 26 septembrie 2010).
14. Jones, Glen A. și Oleksiyenko, A., 'The internationalization of Canadian university research: a global higher education matrix analysis of multi-level governance', în *Higher Education*, Volume 60 / 2010, disponibil online la http://www.springerlink.com/content/0166777203_34231r/fulltext.pdf (accesat la 29 septembrie 2010).
15. Knight, Jane, 'Higher Education in Turmoil. The Changing World of Internationalization.', Rotterdam, the Netherlands: Sense Publishers., apud Hans de Wit, *The Quality of internationalisation of Higher Education in Europe: Towards a European Certificate*, 2008, disponibil online la www.nvao.net/download.php?id=715 (accesat la 30 septembrie 2010).
16. Krücken, G., Kosmützky, A. și Torca, M. (eds.): 'Towards a Multiversity? Universities between global trends and national traditions', 2007, Bielefeld., apud Altbach, P. G, Reisberg L., Rumbley L. E., *Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution. A Report Prepared for the UNESCO 2009 World Conference on Higher Education*, UNESCO, Paris, 2009, disponibil online la <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001831/183168e.pdf> (accesat la 25 septembrie 2010).
17. Laredo, P., 'Revisiting the third mission of Universities: toward a renewed categorisation of University activities', în *Higher Education Policy*, nr.20(4), 2007, pp. 441–456, disponibil online la <http://www.palgrave-journals.com/hep/journal/v20/n4/full/8300169a.html> (accesat la 26 septembrie 2010).
18. Lee, Wing On (), 'The repositioning of high education from its expanded visions: lifelong learning, entrepreneurship, internationalization and integration', în *Educational research for policy and practice*, vol. 7, nr. 2, 2008, pp.73-83, disponibil online la <http://www.springerlink.com/content/t6670102468045r6/fulltext.pdf> (accesat 30 septembrie 2010).

19. Lobera, Josep și Escrigas, Cristina, The glocal multiversity: new roles and emerging challenges for human and social development, disponibil online la <http://www.guni-rmies.net/news/detail.php?id=1464> (accesat la 26 septembrie 2010).
20. Marginson, S. (ed.), Prospects of Higher Education: Globalization, Market Competition, Public Goods and the Future of the University, 2007, Rotterdam, The Netherlands: Sense Publishers
21. Marginson, S., Dynamics of national and global competition in higher education, în *Higher Education*, nr. 52(1), 2006, pp.1–39, disponibil online la http://www.springerlink.com/content_/j884547446455671/ (accesat la 25 septembrie 2010).
22. Mayor-Zaragoza, Federico, The university of the 21st century, political and social trends of globalization: Challenges for higher education, în *Higher Education in the World 3: New Challenges and Emerging Roles for Human and Social Development*, Palgrave MacMillan, 2010, pp. 20-27, disponibil online la http://upcommons.upc.edu/revistes/bitstream/2099/8113/1/_mayorzaragoza.pdf (accesat la 27 septembrie 2010).
23. Mohrman, K., Ma ,W. H. și Baker, D., The research university in transition: The emerging global model, în *Higher Education Policy*, vol. 21(1), 2008, pp. 5-27, disponibil online la <http://spa.asu.edu/mohrman/RU%20in%20transition%20KM%20WHM%20DPB.pdf> (accesat 28 septembrie 2010).
24. Moja, Teboho, Institutional challenges and implications for HEIS: transformation, mission and vision for the 21st century, în *Higher Education in the World 3: New Challenges and Emerging Roles for Human and Social Development*, Palgrave MacMillan, 2010, pp. 161-169, disponibil online la <http://upcommons.upc.edu/revistes/bitstream/2099/8114/1/moja.pdf> (accesat la 27 septembrie 2010).
25. Nayyar, Deepak, Globalization and markets: challenges for higher education, în *Higher Education in the World 3: New Challenges and Emerging Roles for Human and Social Development*, Palgrave MacMillan, 2010, pp. 40-50, disponibil online la <http://upcommons.upc.edu/revistes/bitstream/2099/8115/1/nayyar.pdf> (accesat la 27 septembrie 2010).
26. Paulsen, Michael B. și Toutkoushian, Robert K., Economic Models and Policy Analysis in Higher Education: A Diagrammatic Exposition, în *Higher Education: Handbook of Theory and Research*, vol. 23, 2008, pp. 1-48, disponibil online la https://springerlink3.metapress.com/content_/qn11361433675223/resource-secured/?target=fulltext.pdf&sid=skrc1p1amum2gxjzpla2mz45&sh=www.springerlink.com (accesat la 29 septembrie 2010).
27. Peters, M., Reimagining the University in the Global Era. World University Network Seminar Series *Universities and Ideas*, 2007, disponibil online la http://recordings.wun.ac.uk/id/2007/id200_70525/index.html (accesat la 26 septembrie 2010).
28. Puukkaand, J., Marmolejo, F., Higher education institutions and regional mission: lessons learnt from the OECD review project, în *Higher Education Policy*, nr. 21(2), 2008, pp. 217-245, disponibil online la http://www.palgrave-journals.com/hep/journal/v21/n2/abs/hep2008_7a.html (accesat la 1 octombrie 2010).
29. Rivza, Baiba și Teichler, Ulrich , The Changing Role of Student Mobility, în *Higher Education Policy*, nr. 20, 2007, pp. 457-475, disponibil online la <http://www.palgrave-journals.com/hep/journal/v20/n4/full/8300163a.html> (accesat la 27 septembrie 2010).

30. Romo de la Rosa, Alvaro , Institutional Autonomy and Academic Freedom: A Perspective from the American Continent, în *Higher Education Policy*, nr. 20, 2007, pp. 275–288, disponibil online la <http://www.palgravejournals.com/hep/journal/v20/n3/full/8300160a.html> (accesat la 26 septembrie 2010).
31. Soderqvist, M., Internationalisation and its management at higher education institutions: Applying conceptual, content and discourse analysis., în *Acta Universitatis Oeconomicae Helsingiensis*, Helsinki School of Economics, 2007, disponibil online la http://www.international.ac.uk/resou_rces/Minnia.pdf. (accesat la 29 septembrie 2010)
32. Stromquist, N.P., Gil-Anton, Colatrella, M., C., Mabokela, R.O. și Smolentseva, C., The academic profession in the globalization age: key trends, challenges and possibilities, în P. G. Altbach, P. M. Peterson (eds.) *Higher Education in the New Century: Global Challenges and Innovative Ideas*, Rotterdam, Sense Publishers, 2007, disponibil online la http://portal.unesco.org/education/en/file54189/11889189095MollyLee_discussant.pdf/Molly_Lee_discus_sant.pdf (accesat la 29 septembrie 2010).
33. Svensson, Lennart, Wihlborg, Monne, Internationalising the content of higher education: the need for a curriculum perspective, în *Higher Education*, vol. 60, nr. 6, 2010, pp. 595-613, disponibil online la <http://www.springerlink.com/content/13170v8121106565/fulltext.html> (accesat 1 octombrie 2010).
34. Teichle, Ulrich , Changing Structures of the Higher Education Systems: The Increasing Complexity of Underlying Forces, în *Higher Education Policy*, nr. 19, 2006, pp. 447–461, <http://www.palgrave-journals.com/hep/journal/v19/n4/full/8300133a.html> (accesat la 26 septembrie 2010).
35. Vught, F. van (ed.), *Mapping the Higher Education Landscape*, , în rev. *Higher Education Dynamics*, vol. 28, nr. 1, 2009, disponibil online la <http://www.springerlink.com/content/q28575t20g014002/fulltext.pdf> (accesat la 2 octombrie 2010).
36. Wei, I. P., Globalisation: past, present and future, Report for The Observatory on Borderless Higher Education, 2007, disponibil online la http://www.obhe.ac.uk/products/reports/ftp/pdf/2007-09-01_2.pdf (accesat la 29 septembrie 2010).
37. Welch, A.R. and Zhen, Z., 'Higher education and global talent flows: brain drain, overseas Chinese intellectuals, and diasporic knowledge networks', *Higher Education Policy*, vol. 21(4), 2008, pp. 519–537, <http://www.palgrave-journals.com/hep/journal/v19/n4/full/8300133a.html> (accesat la 26 septembrie 2010).
38. Yazmín Cruz, Quality and the social responsibility of universities, disponibil la <http://www.guni-rmies.net/news/detail.php?id=1431> (accesat la 28 septembrie 2010)
39. Yepes, César de Prado , World Regionalization of Higher Education: Policy Proposals for International Organizations, în *Higher Education Policy*, nr. 19, 2006, pp. 111-128, <http://www.palgrave-journals.com/hep/journal/v19/n1/full/8300113a.html> (accesat la 26 septembrie 2010).